

Наталія Реброва

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ГОЛОВИ ГЛУХІВСЬКИХ ПОВІТОВИХ ЗЕМСЬКИХ ЗБОРІВ ВАСИЛЯ ПЕТРОВИЧА КОЧУБЕЯ

Досліджується внесок Василя Петровича Кочубея в боротьбу Глухівського земства з яроутворенням у повіті.

Ключові слова: Василь Петрович Кочубей, Дубовичі, яроутворення, земство.

Василь Петрович Кочубей (1868–1940 рр.) мав великі землеволодіння в Україні. На території Чернігівщини та Полтавщини у його власності перебувало 8,5 тисячі десятин землі. Основні володіння в Чернігівській губернії зосереджувались у Глухівському, Новгород-Сіверському, Конотопському повітах. Є всі підстави робити висновок, що після того, як його дружина Варвара Василівна (*яка була донькою двоюрідного дядька чоловіка – Василя Васильовича Кочубея, 1829–1878 рр.*) в 1896 р. успадковує Дубовичі, їхня родина переїздить на Придесення і приділяє велику увагу розвитку своїх маєтків в Старій Гуті, Дубовичах, Батурині. Ведення В.Кочубеєм господарства було прикладом прогресивним – сміливо можна вважати його патріотом своєї землі, який вживав сучасних переконливих заходів для поліпшення господарювання і відповідно умов життя. Його підходи ґрунтувалися на ретельному аналізі ситуації, вивченні та використанні передового досвіду. Він один із перших, хто приділив належну увагу залісненню пісків, влаштуванню вітрозахисних лісосмуг, боротьбі з яроутворенням. Переконливою оцінкою ділових якостей і суспільної позиції Василя Кочубея є обрання його головою Глухівських повітових земських зборів. На цій посаді він наполегливо поширював свій позитивний прогресивний досвід на повіт.

На Глухівських повітових земських зборах 30 вересня 1897 року Василь Петрович виступив із доповіддю, яку підготував особисто, з питання, на важливості вирішення якого вважав за необхідне наголосити земству, – «О необходимости обсуждения вопроса о мерах борьбы с оврагами в пределах Глуховского уезда».

Варто зазначити, що це перше ґрунтовне всебічне дослідження проблеми боротьби з яроутворенням на наших теренах. Василь Петрович відзначав, що це питання не нове, воно давно звертало на себе увагу уряду, але лише зараз розпочалися роботи, які можна вважати суттєвими. В. Кочубей відзначив, що, турбуючись про внесення цієї актуальної проблеми на розгляд Губернських земських зборів, він підготував доповідь, яку і надає на розгляд гласних.

Ґрунтовно володіючи матеріалом, він детально проаналізував ситуацію. Глухівський повіт відносився до місцевості, для якої яри грали особливо загрозливу роль, а саме південна та південно-східна частини повіту: волості Ярославецька, Холопківська, Тулиголівська, Есманська. Там балки та провали вже загрожували навіть земським трактам, дорогам, посівним площам. Снігові та дощові води здійснювали розмиви у силу особливостей горбистої місцевості та ґрунтів повіту. Василь Петрович при цьому іронічно зауважував, що умови для утворення ярів «замечательно благоприятны».

Доповідач відзначав, що яроутворення, коли з ним боротися на початку, не потребує великих коштів: «Захватить овраг своевременно, как-бы сказать в

инкубационном периоде его развития – самое важное условие и самое надежное средство избежать в будущем больших потерь и затрат» [1,37].

Аналіз рельєфу дозволив Василю Петровичу зробити висновок про те, що на території Глухівського повіту яроутворення вже на другій стадії, пов'язане зі знищенням лісів, корчуванням пеньків, розорюванням площ. Нагальною і результативною діяльністю земства буде на тій території повіту, вважав Кочубей, де період яроутворення лише розпочався і де час не втрачено.

Яри, що сприяють швидкому стіканню води, фактично дренажуючи ґрунт, є головною причиною міління річок. Показовою у цьому плані, вважав Василь Петрович, долю річки Елевені біля Будища, що обміліла і перетворилась в болотисту.

У рамках підготовки доповіді В. Кочубеєм була проведена колосальна робота. Вивчаючи подібний досвід, він звернувся з проханням надати інформацію про наявність проблеми яроутворення до земств Чернігівської, Полтавської, Курської, Харківської, Воронежської, Орловської, Тульської губерній! Відповіді від 41-однієї земської управи констатували наступний стан справ з окресленою проблемою: лише чотири з них не знали проблем з яроутворенням, більшість же, маючи їх, не займалися вирішенням цього питання... Декілька земств Чернігівської губернії лише почали збирати та систематизувати подібну інформацію. І фактично доповідач прийшов до висновку, що запозичити досвід можливо лише у Суджанської земської управи. Вона в 1897 році одностайно прийняла рішення про необхідність організації роботи з боротьби з яроутвореннями, першим етапом якої стало складання карти ярів із зазначенням їхніх розмірів, визначення вартості робіт. Суджанське земство запланувало укріпити в 1897 році 5-6 ярів. Найбільшу активність у складанні карти проявили селянські спілки, як найзацікавленіші у вирішенні проблемного питання. У ході опитування було виявлено, що в повіті – 1495 ярів, балок, загальна площа яких близько 2365 десятин!

При підготовці доповіді В. Кочубей вивчив і досвід, що був опублікований, зокрема працю К. Масальського «Овраги черноземной полосы России».

Доповідач висловив конкретні кроки, які, на його думку, будуть дієвими. Враховуючи мізерний досвід в цьому питанні, різні кліматичні та ґрунтові умови, В. Кочубей зауважив: «Без сомнения, что большинство применяемых способов укрепления применимы будут впервые и у нас, но только собственный наш опыт может нам указать который из этих методов будет давать наилучшие у нас результаты. Поэтому предоставляю будущему решить вопрос о выборе методов борьбы» [1, 54]. На розгляд гласних він запропонував наступні заходи:

1. Створити при земській управі Економічну раду, яка б об'єднала сільських господарів Глухівщини з метою вирішення широкого кола нагальних питань сільськогосподарської взаємодопомоги: організація складу землеробського знаряддя, посівного насіння, пунктів парування коней та великої рогатої худоби, боротьба з ярами.

2. Вивчити яри та створити їхню карту із зазначенням розмірів – для цього розіслати запити, а в разі неможливості – з'ясувати питання опитуванням.

3. Класифікувати яри, виявити в першу чергу найзагрозливіші.

4. Розробити практичні заходи та, обравши 2-3 яри на приватних володіннях або селянських землях, в 1898 р. виконати укріплення влаштуванням тинових загат.

5. Залучити спеціаліста для здійснення кваліфікованого керівництва роботою – прийняти на постійну службу при Земській управі інженера-агронома з посадовим окладом до 800 руб. у рік.

6. Влаштувати земський розплідник на кошти Міністерства землеволодіння і земства, для чого до осені останнє має виділити дві ділянки землі загальною площею до 1 десятини, а також в 1898 р. 200 рублів на облаштування розплідника. Вирішити питання про безкоштовну видачу насіння, черенків, саджанців із казенних лісництв.

7. Розповсюджувати серед населення знання про загрозу від розповсюдження ярів та про методи боротьби з ними, підготувати та видати брошуру.

8. Клопотати перед губернським земством про прийняття постанови про заборону

розорювання країв ярів, корчування пеньків на схилах.

9. Зобов'язати власників землі вжити заходів для боротьби з ярами, в разі ігнорування – ініціювати законодавчий акт, відповідно до якого можна було б вилучати площі яру та за рахунок земства і уряду проводити заходи.

10. Внести зміни до Лісового статуту з метою розширення категорії захисних лісів.

11. Звернутися до Міністерства землеробства з проханням збільшити кількість спеціалістів – техніків лісу для допомоги земствам з улаштування розплідника, лісорозведення, закріплення ярів та збільшити фонд для видачі кредитів під сільськогосподарські покращення.

Реально оцінюючи ситуацію, Василь Петрович підкреслював, що на той час повітове земство не мало достатньо сил для того, щоб проводити роботу самостійно і тому пропонував звернутися про допомогу до губернського земства, сільських товариств.

Доповідь викликала живу дискусію поміж гласними, які погодилися, що яри загрожують суттєвими збитками загальним інтересам і вимагають негайних рішень щодо боротьби з ними. Гласний Федір Миколайович Уманець, позитивно оцінюючи пропозицію по залученню фахівця, відзначив, що Василь Кочубей на своїх землях за свій рахунок організував боротьбу з яроутворенням, і цю роботу очолює спеціаліст. «Я с особенным удовольствием предлагаю своего техника оказать службу к опыту закрепления оврагов Глуховскому земству, делами которого я особенно интересуюсь», – такою була пропозиція Василя Петровича [1, 169].

Гласні пропонували, щоби доповідь була передана в дорожню комісію, але Кочубей наполягав на створенні спеціальної комісії, яку сам і очолив. У подальшому комісія під керівництвом Василя Петровича була настільки дієвою, що вирішувала широкий діапазон питань – і осушення боліт, і заліснення пісків.

Доповідь В. П. Кочубея стала поштовхом для прийняття губернським земством відповідної постанови та винесення цього питання на рівень міністра державного майна. Тоді ж було прийнято рішення про виділення вперше коштів на боротьбу з ярами – на облаштування розплідника для розведення необхідного матеріалу «собрание постановило: обязать управу произвести опыты укрепления оврагов на сумму 200 руб. из суммы внесенной на этот предмет в 1898 году» [2, 94].

Хоча швидко питання не вирішувалося, як і передбачав Кочубей, але він наполегливо підтримував його в «тонусі». На засіданні Глухівських повітових земських зборів 1899 року воно знову обговорювалося. Гласні, констатуючи кроки, які були вже здійснені, недостатній масштаб заходів пояснювали лише відсутністю коштів на задоволення всіх нагальних потреб. Але Василю Петровичу вдалося зосередити увагу гласних на необхідності розв'язання цього питання, вивчення досвіду. Гласний Ф. М. Уманець доповідав у зборах про досвід І. Я. Дуніна-Борковського щодо укріплення ярів. На цих же зборах було прийнято рішення закрити яр в с. Есмані – роботи виконати весною, на що виділялися кошти в сумі 2010 руб. 29 коп. [3, 205]. Упродовж наступних років кошти, які виділялися земством на влаштування доріг, були задіяні і на вирішення питання ярів як прямо залежні. У 1900 р. на кошти дорожнього капіталу передбачалося завершити роботи, в тому числі по укріпленню ярів, в с. Есмань – 1000 руб., в урочищі Родіонов яр – 3200 руб.

В. П. Кочубеїв першим із землевласників Глухівщини розпочав боротьбу з ярами та єдиний, хто системно впродовж років займався вирішенням цього питання. У маєтку земського діяча був улаштований розплідник лози для цієї мети, яким могли користуватися всі зацікавлені у вирішенні проблеми. Відзначалося, що Кочубеїв організували ці роботи не лише на своїх угіддях, а і на землях селян м. Дубовичі, основне навантаження взявши на себе [4, С.127].

1. Журнали Глуховского уездного земского собрания, очередной сессии 1897 г. – Глухов, 1899. – 199 с.

2. Журнали Глуховского уездного земского собрания, очередной сессии 1898 г. – Глухов, 1899. – 125 с.

3. Журналы Глуховского уездного земского собрания, очередной сессии 1899 г. – Глухов, 1900. – 241 с.
4. Журналы Глуховского уездного земского собрания 1904 г. – Глухов, 1904. – 217 с.

Штрихи к портрету главы Глуховских уездных земских собраний Василия Петровича Кочубея

Исследуется вклад Василия Петровича Кочубея в борьбу Глуховского земства с оврагами в уезде.

Ключевые слова: Василий Петрович Кочубей, Дубовичи, овраги, земство.

N.Rebrova

Some traits to the portrait of Vasyliy Petrovych Kochubey – the chairman of Glukhiv district country council assemblies

The contribution of Vasyliy Petrovych Kochubey into the struggle of Glukhiv clannishness with the ravine formation is researched in the report . Vasyliy Petrovych Kochubey had large landownership in Ukraine – on the territory of Chernigiv and Poltava regions. The main land tenures in Chrnigiv province were concentrated in Glukhiv, Novgorod-Siverskiy, Kozelets, Konotop districts. About 1896 the family of Vasyliy Petrovych Kochubey moved to Chernigiv province and was paying great attention to the development of their estates. It can be bravely assumed that Vasyliy Petrovych was the patriot of his lands. He used progressive measures to improve the management. His approaches were based on the study and usage of advanced experience . He was among of the first ones who paid attention to the afforestation of the sands, planting of the wind-proof forest belts, struggle with the ravine formation The convincing assessment of business skills and social position of Vasyliy Kochubey is his election as the Chairman of Glukhiv district country council assemblies. Having become the chairman he was eager to spread his positive progressive experience in the district.

On the 30th of September in 1897 on Glukhiv district country council assemblies Vasyliy Petrovych made a report «About the necessity to discuss the issue about measures against ravines within Glukhiv district».

It is worth of saying that it was the first thorough comprehensive study the issue of struggle with the ravine formation in our area. Vasyliy Petrovych had put the basis for solving this problem .

Key words: Vasiliy Petrovich Kochubey, Dubovichi, Zemstvo.

